

Poznavanje temeljnih vrijednosti interkulturalizma u kontekstu provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja

UDK 316.73:37(047.31)
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 14. 2. 2012.
Prihvaćeno: 20. 8. 2012.

Sažetak: *Interkulturalizam, kao suvremeni koncept otvoren stalnim propitivanjima i prilagodbi promjenama s kojima se suočava današnje društvo, obilježeno migracijama na globalnoj razini i susretima pripadnika različitih kultura, religija, jezika i svjetonazora, svoju primjenu temelji na provedbi interkulturalnih načela i promicanju temeljnih vrijednosti interkulturalizma u različitim područjima ljudskih djelatnosti, među kojima obrazovanje ima značajno mjesto. Rezultati empirijskog istraživanja provedenoga na uzorku 1320 studenata prijediplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija pedagogije na sveučilištima u Hrvatskoj, Federaciji BiH, Srbiji, Češkoj i Slovačkoj upozorili su na statistički značajnu povezanost između stupnja poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma i sociodemografskih karakteristika ispitanika. Općenito, ispitanici posjeduju osnovna znanja temeljnih karakteristika interkulturalizma, pri čemu se poznavanje vrijednosti koje promiču interkulturalni odgoj i obrazovanje kreće u okvirima osnovnih načela interkulturalnog odgoja i obrazovanja utemeljenih na ravnopravnom prihvaćanju kulturno različitih pojedinaca i skupina, izbjegavanju etnocentrizma i suprotstavljanju svim oblicima diskriminacije, rasizma i ksenofobije, smanjenju stereotipa i predrasuda te na razvijanju interkulturalnog odgoja i obrazovanja kao procesa suradnje, stvaranja zajedničkih vrijednosti i međusobnog obogaćivanja utemeljenoga na doživljaju različitosti kao prilike za učenje.*

Ključne riječi: *različitosti, interkulturalizam, interkulturalna načela, temeljne vrijednosti interkulturalizma*

Vesna Bedekovic*

Cognition of Basic Values of Interculturalism in the Context of Implementation of Intercultural Education and Upbringing

UDC 316.73:37(047.31)
Original scientific article

Accepted: 14th February 2012
Confirmed: 20th August 2012

Summary: *Interculturalism, as a contemporary concept open for constant re-examination and adaptation to the changes confronting the present society characterized by migrations at a global level and encounters among members of different cultures, religions, languages and life philosophies, bases its application on the enforcement of intercultural principles and on promotion of intercultural values in different fields of human activity, among which education holds an important position. The results of empirical research performed on 1,320 undergraduates, graduates and postgraduates in pedagogy at universities in Croatia, the Federation of Bosnia and Herzegovina, Serbia, the Czech Republic and Slovakia have indicated a statistically significant connection between the degree of respondents' knowledge of basic values of interculturalism and the socio-demographic characteristics. Basically, the respondents had a general knowledge of essential characteristics of interculturalism whereas cognition of values promoted by intercultural upbringing and education moves within the framework of basic principles of intercultural upbringing and education based on equal acceptance of culturally different individuals and groups, avoidance of ethnocentrism and resistance to all forms of discrimination, racism and xenophobia, reduction of stereotypes and prejudices, including the development of intercultural upbringing and education as a process of cooperation, creation of joint values and mutual enrichment based on the experience of diversity as an opportunity for studying.*

Key words: *diversity, interculturalism, intercultural principles, basic values of interculturalism*

1. Teorijska polazišta

Interkulturalizam, kao suvremeni koncept otvoren stalnim propitivanjima i prilagodbama promjenama s kojima se suočava današnje društvo, obilježeno nezaustavljivim migracijama na globalnoj razini i susretima pripadnika različitih kultura, religija, jezika i svjetonazora, svoju primjenu temelji na provedbi interkulturalnih načela i promicanju vrijednosti interkulturalizma u različitim područjima ljudskih djelatnosti, među kojima obrazovanje ima značajno mjesto (Bedeković, 2011.). Interkulturalni odgoj i obrazovanje, kao oblik suvremenog odgoja i obrazovanja za (su)život u kulturno pluralnom društvu utemeljenom na načelima demokracije, pluralizma, tolerancije i solidarnosti, svoje primarno uporište nalazi u sustavnom promicanju i razvijanju interkulturalnih odnosa na osnovi interkulturalnog učenja i razmjene međusobnih iskustava, pri čemu različitosti, službeno prepoznate kao prilika za učenje, međusobno bogaćenje te osobni i društveni rast (Portera, 2008.) predstavljaju značajan resurs suvremenog društva. U tom kontekstu, interkulturalni odgoj i obrazovanje postaje nezaobilaznim čimbenikom u procesu međusobnog upoznavanja, razumijevanja i uspostavljanja pozitivnih relacija među različitim kulturama, pri čemu pojam „interkulturalnog“ podrazumijeva obrazovanje koje daje pravo na različitost (Hrvatić, 2007.), pridonoseći ostvarivanju jednakih mogućnosti za (su)život u demokratskom društvu.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje, shvaćen kao proces suradnje i stvaranja zajedničkih vrijednosti te međusobnog obogaćivanja, zasniva se na prihvaćenom odnosu prema multikulturalnom društvu i stavu prema temeljnim vrijednostima interkulturalizma, posebice onima koje se odnose na smanjenje stereotipa i predrasuda, uklanjanje etnocentrizma i nacionalizma, nejednakosti i diskriminacije, suzbijanje ksenofobičnosti i diskriminacije, uvažavanje jezika manjinskih zajednica, prihvaćanje etničnosti, naglašavanje snošljivosti, zajedništva i suživota različitih kultura, osvješćivanje mogućnosti uzajamnog kulturnog obogaćivanja, poticanje tolerancije i međusobne solidarnosti te zagovaranje i promicanje nenasilnog rješavanja sukoba.

S obzirom na to da je problem vrijednosti usko povezan s čovjekom i prirodom njegova bića, pojam vrijednosti potrebno je promatrati u kontekstu odnosa između čovjeka i društva, pri čemu svako povijesno razdoblje nasljeđuje određene vrijednosti koje se podvrgavaju društvenom vrednovanju, nakon čega se prihvaćaju, odbacuju ili mijenjaju. Vrijednosti se, stoga, ne mogu smatrati stalnom i nepromjenjivom kategorijom nego su, naprotiv, podložne povijesnim i društvenim promjenama. Kao manifestacije ponašanja ljudi (Haralambos, 1989.) i apstraktne ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno, vrijednosti predstavljaju osnovu pravila ponašanja u različitim situacijama, koja daju

značenje i usmjeravaju ljude u interakciji s društvom (Giddens, 2007.), polazište za usmjeravanje ponašanja i izražavaje osobnih stavova pojedinca (Mugniotte, 1995.) i temelj društvenog ponašanja čiji cilj slijede pripadnici nekog društva.

Stupanj prihvaćanja vrijednosti u društvu, ponajviše kada je riječ o mladima, ovisi o znanjima, predispozicijama i osposobljenosti za aktivno sudjelovanje u demokratskom društvu iskustvenim življenjem demokracije i izgradnjom interkulturalnih odnosa utemeljenih na stečenoj interkulturalnoj kompetenciji. Upravo zbog toga, škola se smatra dominantnim mjestom provođenja interkulturalnih načela u djelo, a znanje i životno iskustvo smatraju se osnovnim pretpostavkama usvajanja vrijednosti koje promiču slobodu mišljenja i kritički pristup usmjeren prepoznavanju složenosti socijalnih odnosa, poštivanju različitosti i prihvaćanju vlastite društvene i građanske odgovornosti. U tom bi smislu vrijednosti trebale biti sastavnim dijelom formalnog odgoja i obrazovanja na vertikalni od osnovnoškolskog preko srednjoškolskog do visokoškolskog obrazovanja (Piršl, 2011.), a njihovo bi usvajanje, pogotovo kada je riječ o vrijednostima interkulturalizma, trebalo pridonijeti odgajanju i razvijanju poželjnih osobina koje uključuju empatiju, solidarnost, toleranciju, snošljivost te smanjivanje i uklanjanje etnocentričnosti, predrasuda i ksenofobičnih stavova.

S obzirom na činjenicu da pedagogija predstavlja jedinu teorijsku disciplinu koja svoje određenje temelji na mogućnostima odgajanja pojedinca utvrđujući cilj, metode, sredstva, načine interakcije (Portera, 2011.), današnja se pedagogija u multikulturalnom kontekstu suočava s potrebom izgradnje vlastite istraživačke metodologije, znanstvene strukture i praktičnog djelovanja (Previšić, 2007.). Problematikom temeljnih pitanja provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja, među ostalim, bavilo se istraživanje koje je provedeno u okviru međunarodnog znanstvenog projekta „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima”¹.

Budući da je cjelokupno istraživanje dio većega projektnog istraživanja, u ovom će se radu prikazati samo dio onih rezultata koji se odnose na poznavanje temeljnih vrijednosti interkulturalizma kao jedne od osnovnih polaznica provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja.

¹ Međunarodni znanstveni projekt „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“ proveden je u razdoblju od 2007. do 2011. godine na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ciljevi projekta usmjereni su utvrđivanju metodologije i strukture izrade interkulturalnoga kurikuluma te konceptualne osnove obrazovanja na manjinskim jezicima, definiranju odrednica sukonstrukcije interkulturalnog kurikuluma, ispitivanju interkulturalnih kompetencija i interkulturalne osjetljivosti te utvrđivanju stupnja deklarativnog prihvaćanja europskih vrijednosti u kontekstu europske orijentacije Hrvatske (voditelj projekta – prof. dr. sc. Neven Hrvatić).

2. Metodologija

2.1. Cilj i hipoteza

Cilj istraživanja bio je utvrditi stupanj poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma, pri čemu je polazna hipoteza bila da postoji statistički značajna povezanost između stupnja poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma i sociodemografskih karakteristika ispitanika (spol, dob, razina studija i zemlja studiranja).

2.2. Instrument

U istraživanju je korišten anketni upitnik sadržajno podijeljen u nekoliko dijelova. U radu će biti prikazani rezultati koji se odnose na onaj dio upitnika koji obuhvaća sociodemografska obilježja ispitanika (spol, dob, razinu studija i zemlju studiranja), pitanja vezana za informiranost o interkulturalizmu te interes za teme i sadržaje iz područja interkulturalizma, kao i tvrdnje vezane uz poznavanje temeljnih vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje postavljene u obliku Lickertove skale od pet stupnjeva intenziteta.

2.3. Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku 1320 studenata prijediplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija pedagogije na pet hrvatskih sveučilišta u Zagrebu, Osijeku, Zadru, Splitu i Rijeci te sveučilištima u Sarajevu, Mostaru, Novom Sadu, Nišu, Nitri i Pragu.

Tablica 1 — *Struktura uzorka prema spolu*

Spol	N	f	%
M	1320	129	9,8
Ž	1320	1191	90,2

Tablica 2 — *Struktura uzorka prema dobi*

Dob	N	f	%
18-20	1320	491	37,2
21-22	1320	494	37,4
23-30	1320	290	22
31-51	1320	45	3,4

Tablica 3 — *Struktura uzorka prema razini studija*

Razina studija	N	f	%
prijediplomski studij	1320	627	47,5
diplomski studij	1320	257	19,5
poslijediplomski studij	1320	307	23,3

Tablica 4 — *Struktura uzorka prema državi studiranja*

Država studiranja	N	f	%
Republika Hrvatska	1320	627	47,5
Republika Srbija	1320	307	23,3
Federacija BiH	1320	257	19,5
Slovačka Republika	1320	85	6,4
Češka Republika	1320	44	3,3

Tablica 5 — *Struktura uzorka prema mjestu studiranja u RH*

Studenti koji studiraju u RH	N	f	%
Zagreb	627	202	15,3
Zadar	627	138	10,5
Rijeka	627	105	8,0
Osijek	627	204	7,9
Split	627	78	5,9

Tablica 6 — *Struktura uzorka prema mjestu studiranja izvan RH*

Studenti koji studiraju izvan RH	N	f	%
Novi Sad	693	172	24,8
Mostar	693	161	23,2
Niš	693	135	19,5
Sarajevo	693	96	13,8
Nitra	693	85	12,3
Prag	693	44	6,3

2.4. Obrada podataka

U obradi podataka za utvrđivanje deskriptivnih obilježja rabljeni su deskriptivni parametri: aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalna i maksimalna vrijednost. Usporedba ispitanika prema sociodemografskim obilježjima provedena je primjenom t-testa i analize varijance. Radi utvrđivanja značajnosti razlika među pojedinim skupinama, nakon provedene analize varijance, proveden je post hoc test (Scheffeov test). Za utvrđivanje latentnih dimenzija manifestnih varijabli, proveden je postupak faktorske analize, pri čemu je odluka o konačnom broju faktora donesena na temelju Kaiser-Guttmanova kriterija ekstrakcije faktora korijena i procjene komunaliteta.

3. Rezultati istraživanja i rasprava

3.1. Izvori informacija o interkulturalizmu i interes za teme interkulturalizma

Značajnim čimbenikom koji utječe na stupanj poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma smatra se opća informiranost o temama iz područja interkulturalizma, koja se može postići na različite načine, primjerice informiranjem putem medija, razgovorom o temama povezanim s problematikom interkulturalizma u obitelji, s vršnjacima, prijateljima ili pripadnicima lokalne i šire zajednice i, na posljetku, formalnim učenjem na različitim razinama školskog sustava. Kako bi se ispitala opća informiranost o interkulturalizmu i s njime povezanim temama, studentima su u upitniku postavljena pitanja pomoću kojih se željelo utvrditi iz kojih su izvora dobili informacije o interkulturalizmu, jesu li o njemu učili na studiju i u kojoj su mjeri zainteresirani za teme interkulturalizma.

Tablica 7 — Izvori informacija o interkulturalizmu

Izvori informacija o interkulturalizmu	N	f	%
na studiju	1320	1070	84,9
iz medija	1320	1121	81,1
preko nevladinih udruga	1320	306	23,2
u crkvi	1320	127	9,6
ostalo	1320	60	4,5

Tablica 8 — *Interes za teme interkulturalizma*

Zanimanje za teme interkulturalizma	N	f	%
nimalo	1320	40	3
malo	1320	112	8,5
osrednje	1320	509	38,6
mnogo	1320	487	36,9
vrlo mnogo	1320	172	13

Rezultati u tablici 7 pokazuju da je najviše studenata (84,9%) informacije o interkulturalizmu dobilo na studiju, zatim putem medija (81,1%), preko nevladinih udruga (23,2%) i u crkvi (9,6%), a 4,5 posto studenata informacije o interkulturalizmu dobilo je iz nekih drugih izvora. Pokazatelji koji se odnose na učenje o interkulturalizmu na studiju mogu se smatrati očekivanima, ponajprije zbog toga što se interkulturalni sadržaji na sveučilištima poučavaju u okviru nekih kolegija na različitim razinama studija pedagogije, a pokazatelji koji se odnose na informacije o interkulturalizmu putem medija mogu se smatrati razumljivima zbog toga što globalna informatizacija u današnje vrijeme omogućuje dostupnost široke lepeze raznovrsnih medija. Pokazatelji uključivanja studenata u rad nevladinih organizacija upućuju na postojanje zanimanja određenog broja mladih za aktivno sudjelovanje u osvješćivanju problema diskriminacije i društvene nejednakosti te za odgovorno djelovanje u zajednici promicanjem razumijevanja, tolerancije, solidarnosti i humanosti prema pripadnicima manjinskih grupa kao temeljnih vrijednosti demokratskog društva. Također, određeni dio studenata koji su se s pojmom interkulturalizma susreli u crkvi (9,6%) upućuje na to da crkva u skolpu vjeronauka promiče vrijednosti koje su u značajnoj mjeri kompatibilne s vrijednostima koje promiče interkulturalizam, posebice one koje se odnose na poštovanje, uvažavanje različitosti, snošljivost i toleranciju prema pojedincu te promicanje dostojanstva, bez obzira na podrijetlo, nacionalnost, etnicitet, religijsku pripadnost i socijalni status svakog pojedinca.

Jedan od čimbenika koji u značajnoj mjeri utječe na kvalitetu informacija o temama u području interkulturalizma svakako je i interes za informiranje o temama koje su povezane s interkulturalizmom. Pokazatelji u tablici 8 upućuju na relativno visok postotak (38,6%) osrednje zainteresiranosti za teme interkulturalizma, kao i stanoviti postotak malog (3%) i nikakvog (8,5%) interesa za te teme. Poznato je da na interes za usvajanjem bilo koje vrste sadržaja utječe intrinzična motivacija koja doprinosi kvalitetnijem usvajanju sadržaja i njihovom zadržavanju u dugotrajnom pamćenju. Dobiveni se rezultati, stoga, ne mogu

smatrati zadovoljavajućima zbog toga što izostanak interesa, a time i motivacije, za teme iz područja interkulturalizma, u budućnosti može uvjetovati izostanak informacija o osnovnim pojmovima u tom području, kao i temeljnim vrijednostima koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje, što u konačnici može utjecati na izostanak svijesti o važnosti promicanja temeljnih vrijednosti u suvremenom demokratskom društvu. Iako bi jedan od mogućih razloga nezainteresiranosti studenata za teme interkulturalizma mogao proizlaziti iz preopterećenosti namenutim obvezama vezanima za studiranje te, posljedično tome, dominantne usmjerenosti na pohađanje nastave i zadovoljavanje ostalih obveza koje proizlaze iz redovite nastave, ovakvi rezultati upozoravaju na potrebu dodatnog motiviranja studenata te na nužnost senzibiliziranja društva u cjelini, pogotovo mladih ljudi za sadržaje i teme interkulturalizma.

Slični rezultati dobiveni su u istraživanju provedenom 2008. godine među studentima Sveučilišta u Puli u okviru znanstvenog projekta „Obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju“¹ (Piršl i sur., 2009.; Piršl, 2011.) kojim je utvrđeno da 56 posto studenata nije posebno zainteresirano za teme interkulturalizma. Sličnost rezultata obaju istraživanja mogu biti posljedica nedovoljnog motiviranja studenata za razmišljanje o temama iz područja interkulturalizma, što otvara pitanje sustavnog uvođenja interkulturalnih sadržaja u obvezne i izborne predmete sveučilišnih studijskih programa (Piršl, 2011.), koje je u značajnoj mjeri povezano s materijalnim uvjetima, financiranjem i osiguravanjem stručnog nastavnog kadra koji će programe s interkulturalnim sadržajima realizirati u neposrednoj praksi.

3.2. Poznavanje vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje

Skala poznavanja vrijednosti koje promiču interkulturalni odgoj i obrazovanje, pomoću koje je utvrđen stupanj poznavanja vrijednosti interkulturalizma, sadrži osam čestica. Koeficijent interne konzistencije skale (Cronbach Alpha) iznosi 0,875 što upućuje na visoku pouzdanost koja skalu čini zadovoljavajućom za provedbu daljnjih analiza.

¹ Znanstveni projekt „Obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju“ provedeno je u razdoblju od 2007. do 2011. godine na Odjelu za talijanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Puli. Osnovni cilj projekta usmjeren je proširivanju mogućnosti promicanja interkulturalnog odgoja i obrazovanja, posebice promicanju interkulturalnog obrazovanja među studentima na Sveučilištu u Puli i nastavnicima srednjih škola Istarske županije (voditelji projekta: izv. prof. dr. sc. Elvi Piršl, izv. prof. dr. sc. Vesna Požgaj-Hadžić i prof. dr. sc. Agostino Portera).

Tablica 9 — *Prikaz objašnjene varijance čestica skale poznavanja vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje (metoda zajedničkih faktora)*

Poznavanje vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje						
Čestica	Početna varijanca			Objašnjena varijanca		
	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance
1	4,284	53,551	53,551	4,284	53,551	53,551
2	,838	10,481	64,032			
3	,724	9,047	73,079			
4	,566	7,075	80,155			
5	,477	5,964	86,118			
6	,448	5,598	91,716			
7	,366	4,580	96,297			
8	,296	3,703	100,000			

Rezultati faktorske analize, prikazani u tablici 9, pokazuju da skala poznavanja vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje ima jednofaktorsku strukturu, a ekstrahirani faktor nazvan vrijednosti interkulturalizma objašnjava ukupno 53,55 posto varijance.

Tablica 10 — *Matrica faktorske strukture skale poznavanja vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje*

Red. br.	Čestice	Faktor 1
1.	Borba protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	,781
2.	Borba protiv etnocentrizma i nacionalizma	,762
3.	Suzbijanje ksenofobičnih stavova	,753
4.	Tolerancija prema kulturno drugačijima	,746
5.	Smanjenje stereotipa i predrasuda	,745
6.	Suživot različitih kultura	,736
7.	Jednakost svih ljudi	,679
8.	Vladavina prava	,641

Podaci u tablici 10 upozoravaju na visoke saturacije na svim česticama ekstrahiranog faktora vrijednosti interkulturalizma, iz čega se može zaključiti da skala ima konstruktivnu valjanost i može se smatrati pogodnom za mjerenje poznavanja vrijednosti interkulturalizma.

Tablica 11 — *Deskriptivni parametri vrijednosti koje potiče interkulturalni odgoj i obrazovanje*

U kojoj mjeri interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče:					
Sadržaj čestice	N	Min	Max	M	SD
1. smanjenje stereotipa i predrasuda	1320	1	5	4,00	0,907
2. suživot različitih kultura	1320	1	5	4,10	0,826
3. borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma	1320	1	5	3,83	0,955
4. vladavinu prava	1320	1	5	3,28	1,028
5. toleranciju prema kulturno drugačijima	1320	1	5	4,18	0,803
6. jednakost svih ljudi	1320	1	5	3,99	0,993
7. borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	1320	1	5	4,06	0,909
8. suzbijanje ksenofobičnih stavova	1320	1	5	3,64	1,000

Rezultati prikazani u tablici 11 koji se odnose na deskriptivne parametre vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje pokazuju relativno visoke vrijednosti aritmetičkih sredina kod svih ponuđenih tvrdnji, pri čemu se najviše vrijednosti mogu uočiti kod tvrdnji da interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče toleranciju prema kulturno drugačijima, suživot različitih kultura, borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam te smanjenje stereotipa i predrasuda, zatim slijede jednakost svih ljudi i borba protiv etnocentrizma i nacionalizma, a nešto niže vrijednosti mogu se uočiti u tvrdnjama da interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče suzbijanje ksenofobičnih stavova i vladavinu prava. Ovakvi pokazatelji upućuju na zaključak da ispitanici općenito točno, i sa stanovitom sigurnošću, procjenjuju vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje.

Zanimljivi rezultati dobiveni su u istraživanju Jund (2010.) provedenom na nastavi kolegija engleskog jezika (English for academic purposes EAP) koji je obvezan za stjecanje mogućnosti upisa studenata koji dolaze iz drugih zemalja na prijediplomske ili diplomatske studije na visoka učilišta u SAD. Tijekom istraživanja pošlo se od pretpostavke da je tijekom poučavanja studenata iz drugih zemalja, osim jezika, nužno poučavati cijelu kulturu, pri čemu je nastavu potrebno temeljiti na interkulturalnom diskursu i stvaranju ozračja interkulturalnog dijaloga među različitim kulturama kako bi se ostvarile pretpostavke za upoznavanje drugačijih kultura oblikovanjem vlastitih mehanizama prilagođavanja. Rezultati istraživanja upozorili su na izražen problem nesvjesnog stvaranja granica između pojedinih kultura i nesvjesnog stvaranja stereotipa. Usporede li se ovi rezultati s rezultatima našeg istraživanja, u kontekstu važnosti poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma pri oblikovanju mehanizama prilagođavanja bez straha od gubitka vlastitog kulturnog identiteta i bez zatvaranja u stereotipe, rezultati našega istraživanja — posebice oni koji upućuju na visok stupanj prosječnog slaganja studenata s tvrdnjama da se tolerancija prema kulturno drugačijima, suživot različitih kultura, borba protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam, te smanjenje stereotipa i predrasuda ubrajaju među temeljne vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje — svjedoče o izgrađenoj svijesti studenata o ulozi promicanja navedenih vrijednosti kao temeljnih načela interkulturalizma.

3.2.1. Poznavanje vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i sociodemografske karakteristike ispitanika

U skladu s polaznom hipotezom kojom se tvrdilo da postoji statistički značajna povezanost između stupnja poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma i sociodemografskih karakteristika ispitanika (spola, dobi, razine studija i zemlje studiranja), istraživanjem se nastojao utvrditi stupanj poznavanja vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje s obzirom na sociodemografska obilježja ispitanika.

Tablica 12 — *Vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i spol ispitanika*

U kojoj mjeri interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče:					
Sadržaj čestice	1. M (N=129)		2. Ž (N=1191)		t
	M	SD	M	SD	
1. smanjenje stereotipa i predrasuda	3,88	,924	4,02	,905	-1,573
2. suživot različitih kultura	4,00	,839	4,11	,825	-1,415
3. borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma	3,85	,945	3,83	,957	,252
4. vladavinu prava	3,33	,987	3,27	1,033	,643
5. toleranciju prema kulturno drugačijim	3,97	,847	4,20	,796	-3,087**
6. jednakost svih ljudi	3,79	1,028	4,02	,987	-2,453*
7. borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	3,94	,958	4,07	,903	-1,545
8. suzbijanje ksenofobičnih stavova	3,67	,995	3,64	1,001	,299

** p<0.01 * p<0.05

Rezultati t-testa, prikazani u tablici 12, pokazuju da studentice izražavaju najviši stupanj prosječnog slaganja s tvrdnjama da se među vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje ubrajaju: smanjenje stereotipa i predrasuda, suživot različitih kultura, tolerancija prema kulturno drugačijima, jednakost svih ljudi i borba protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam; a studenti najviši stupanj prosječnog slaganja izražavaju prema borbi protiv etnocentrizma i nacionalizma, vladavini prava i smanjenju ksenofobičnih stavova.

Značajnost razlika među studenticama i studentima kad je riječ o toleranciji prema kulturno drugačijima i jednakosti svih ljudi u korist studentica, može se objasniti time da žene općenito pokazuju izraženiju sklonost prema „osjećajnom“ stilu komunikacije, lakšem izražavanju emocija i izraženijoj socijalnoj osjetljivosti. Zbog izraženije empatije i sklonosti prema suosjećanju s drugima, može se pretpostaviti da toleranciju prema kulturno drugačijima ističu kao značajnu vrijednost. Također, s obzirom da žene općenito pokazuju manje izraženu težnju za dominacijom nego muškarci i spremnije su na dijeljenje moći i pozicije (Bedeković i Ravlić, 2011.), u studentica se pokazalo naglašenije

isticanje jednakosti svih ljudi kao značajne vrijednosti. Na drugoj strani, isticanje vladavine prava kao značajne vrijednosti interkulturalizma od strane studenata može se protumačiti izraženijom sklonosti muškaraca prema racionalnoj analizi i normativnom reguliranju odnosa, utemeljenoj na sustavu uređenom zakonima i propisima, kao karakterističnoj osobini koja proizlazi iz tradicionalno muških obilježja.

Tablica 13 — *Vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i dob ispitanika*

U kojoj mjeri interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče:										
Sadržaj čestice	1. 18-20 (N=491)		2. 21-22 (N=494)		3. 23-30 (N=290)		4. 31-51 (N=45)		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
1. smanjenje stereotipa i predrasuda	3,85	,997	4,02	,873	4,16	,786	4,49	,589	11,919**	1-2*; 1-3**; 1-4** 2-4**
2. suživot različitih kultura	3,95	,894	4,15	,791	4,20	,744	4,47	,661	10,660**	1-2**; 1-3**; 1-4**
3. borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma	3,73	,977	3,86	,946	3,92	,912	4,09	,996	4,131**	1-3*
4. vladavinu prava	3,14	1,031	3,36	1,007	3,33	1,019	3,53	1,140	5,232**	1-2**
5. toleranciju prema kulturno drugačijima	4,06	,848	4,19	,789	4,30	,737	4,44	,693	7,503**	1-3**; 1-4*
6. jednakost svih ljudi	3,94	1,011	4,04	,980	3,98	,984	4,09	,996	1,017	
7. borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	3,97	,942	4,09	,916	4,12	,831	4,22	,876	2,904	
8. suzbijanje ksenofobičnih stavova	3,45	1,040	3,69	,966	3,82	,938	3,98	,988	11,311**	1-2**; 1-3**; 1-4**

** p<0.01 * p<0.05

Rezultati u tablici 14 pokazuju da najstariji studenti, u dobi između 31 i 51 godine, pokazuju najviši stupanj slaganja kod svih ponuđenih tvrdnji, a

statistički značajne razlike mogu se uočiti među svim dobnim skupinama u korist starijih studenata kod većine ponuđenih vrijednosti. Ovakvi pokazatelji upućuju na zaključak kako dob studenata u značajnoj mjeri utječe na sigurnost i točnost pri procjeni vrijednosti interkulturalnog odgoja i obrazovanja, pri čemu prednjače najstariji studenti. Razlog ovakvih rezultata moguće je objasniti time da stariji studenti, zbog mogućnosti usvajanja interkulturalnih sadržaja na višim razinama studija na kojima imaju veći izbor, a time i veću mogućnost slušanja predmeta zasićenih interkulturalnim sadržajima, posjeduju višu razinu znanja u tom području, a vjerojatno i više životnog iskustva stečenoga u neposrednim interkulturalnim kontaktima s pripadnicima različitih kultura u različitim životnim situacijama.

Tablica 14 — *Vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i razina studija*

U kojoj mjeri interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče:								
Sadržaj čestice	1. prije-diplomska razina (N=1035)		2. diplomska razina (N=208)		3. poslijediplomska razina (N=77)		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
1. smanjenje stereotipa i predrasuda	3,96	,919	4,09	,838	4,39	,830	9,452**	1-3**; 2-3*
2. suživot različitih kultura	4,06	,835	4,19	,760	4,35	,823	5,909**	1-3*
3. borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma	3,81	,958	3,83	,946	4,10	,912	3,344*	1-3*
4. vladavinu prava	3,27	1,016	3,27	1,062	3,34	1,108	,137	
5. toleranciju prema kulturno drugačijim	4,15	,819	4,24	,736	4,40	,730	4,481**	1-3*
6. jednakost svih ljudi	4,00	,975	3,99	1,026	3,96	1,141	,049	
7. borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	4,03	,914	4,06	,880	4,32	,880	3,695*	1-3*
8. suzbijanje ksenofobičnih stavova	3,58	1,007	3,77	,955	4,17	,834	14,869**	1-2*; 1-3**

** p<0.01 * p<0.05

Rezultati u tablici 15 pokazuju da studenti koji studiraju na poslijediplomskoj razini izražavaju najviši stupanj slaganja kod svih ponuđenih tvrdnji vezanih za određivanje vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje, osim kod vrijednosti jednakosti svih ljudi kod koje najviši stupanj slaganja izražavaju studenti prijediplomskih studija. Najviše statistički značajnih razlika pokazalo se pri usporedbi studenata prijediplomske i poslijediplomske razine studija, i to kod smanjenja stereotipa i predrasuda, suživota različitih kultura, borbe protiv etnocentrizma i nacionalizma, tolerancije prema kulturno drugačijima, suzbijanja ksenofobičnih stavova, borbe protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam i suzbijanje ksenofobičnih stavova. Kod svih ovih tvrdnji studenti poslijediplomskih studija izražavaju viši stupanj prosječnog slaganja u odnosu na studente prijediplomskih studija. Ako se ovi rezultati usporede s odnosom poznavanja vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i s dobi ispitanika, mogu se uočiti gotovo identični pokazatelji, a razlog je vjerojatno viša razina studija koja utječe na različite mogućnosti izbora i veća mogućnosti slušanja predmeta zasićenih interkulturalnim sadržajima.

Tablica 15 — *Vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje i zemlja studiranja*

U kojoj mjeri interkulturalni odgoj i obrazovanje potiče:												
Sadržaj čestice	1. Hrvatska (N=627)		2. BiH (N=257)		3. Srbija (N=307)		4. Češka (N=44)		5. Slovačka (N=85)		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
1. smanjenje stereotipa i predrasuda	4,15	,802	3,62	1,150	4,05	,807	4,32	,639	3,75	,898	19,420**	1-2**,1-5**,2-3**,2-4**,4-5*
2. suživot različitih kultura	4,26	,708	3,85	1,005	3,99	,808	4,23	,859	3,99	,838	14,170**	1-2**,1-3**
3. borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma	3,93	,894	3,54	1,096	3,97	,857	3,80	,978	3,52	1,031	11,699**	1-2**,1-5**,2-3**,3-5**
4. vladavinu prava	3,36	1,002	3,12	1,044	3,27	1,032	2,77	1,008	3,45	1,052	5,835**	1-2*,1-4**,4-5*
5. toleranciju prema kulturno drugačijima	4,26	,733	3,93	,926	4,23	,794	4,32	,674	4,02	,831	9,698**	1-2**,2-3**,2-4*
6. jednakost svih ljudi	4,09	,943	3,97	1,040	4,00	,924	3,27	1,264	3,67	1,084	9,901**	1-4**,1-5**,2-4**,3-4**

7. borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam	4,17	,833	3,81	1,055	4,14	,822	3,84	,914	3,72	1,031	11,819**	1-2**,1-5**,2-3** 3-5**
8. suzbijanje senofobičnih stavova	3,87	,890	3,16	1,148	3,52	,944	4,05	,806	3,60	,990	28,041**	1-2**,1-3** 2-3**,2-4**,2-5** 3-4*

** p<0.01 * p<0.05

Iz rezultata u tablici 15 vidljivo je da hrvatski studenti procjenjuju vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje s najvišim stupnjem prosječnog slaganja, ubrajajući među njih suživot različitih kultura, jednakost svih ljudi i borbu protiv svakog oblika diskriminacije, uključujući rasizam. Slijede češki studenti koji preferiraju smanjenje stereotipa i predrasuda, toleranciju prema kulturno drugačijima i suzbijanje ksenofobičnih stavova, potom studenti iz Srbije koji najznačajnijom vrijednosti smatraju borbu protiv etnocentrizma i nacionalizma, zatim slovački studenti koji preferiraju vladavinu prava, a u studenata iz BiH najviši stupanj slaganja nije se pokazao ni kod jedne ponuđene vrijednosti.

S obzirom na to da količina interkulturalnih informacija te stvarnih iskustava značajno utječe na poznavanje temeljnih vrijednosti interkulturalizma, može se pretpostaviti da hrvatski, češki, slovački te studenti iz Srbije posjeduju veću količinu informacija, znanja i životnih iskustava u tom području, što utječe na veću sigurnost u procjeni vrijednosti koje promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje u odnosu na studente iz BiH. Ovakvi pokazatelji mogu proizlaziti iz činjenice da se Federacija BiH nakon ratnih razaranja dulje vrijeme suočavala sa složenim problemima obnove mirnog (su)života i izgradnje miroljubivog i tolerantnog odnosa među trima konstitutivnim etnicitetima (Bošnjacima, Hrvatima i Srbima), što može biti razlogom iskazivanja nižeg stupnja prosječnog slaganja s ponuđenim vrijednostima interkulturalnog odgoja i obrazovanja studenata iz BiH u odnosu na ostale studente.

Neupitno je da stav prema interkulturalnim sadržajima i interes za njihovim usvajanjem u značajnoj mjeri ovisi i o konkretnom iskustvu pojedinca u interkulturalnim kontaktima, odnosno „vježbanju stvarnih životnih situacija“. Stoga je značajno istaknuti potrebu stvaranja specifičnih pristupa nastavi koji će omogućiti što više stvarnih iskustava u interkulturalnim kontaktima. U tom se smislu poželjnim smatra promišljati o mogućnostima jačanja različitih oblika razmjene studenata među sveučilištima unutar Europske unije, pri čemu ne bi trebale postojati nesavladive prepreke niti za razmjenu studenata među sveučilištima zemalja koje još nisu članice Europske unije. S obzirom na to da hrvatski, češki, slovački te studenti iz Srbije pokazuju višu razinu poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma od studenata iz BiH, razmjena studenata među

sveučilištima zemalja u kojima je provedeno istraživanje čini se učinkovitom za stjecanje interkulturalnih iskustva u konkretnim životnim situacijama, izgradnju pozitivnog stava i povećanje interesa za teme iz područja interkulturalizma.

4. Zaključna razmatranja

Uzevši u obzir stanovita ograničenja istraživanja, primarno proizašla iz strukture uzorka te povezana s nejednakim brojem ispitanika u skupinama unutar pojedinih kategorija sociodemografskih karakteristika ispitanika (spola, dobi, razine studija i zemlje studiranja) koje je pri kritičkoj evaluaciji dobivenih rezultata bilo nužno uzeti u obzir zbog mogućeg utjecaja na varijabilitet rezultata, a time posljedično i na značajnosti razlika među pojedinim skupinama, rezultati istraživanja upozorili su na značajan učinak sociokulturnih čimbenika na percepciju temeljnih vrijednosti interkulturalizma. Istraživanjem je potvrđena polazna hipoteza o statistički značajnoj povezanosti između stupnja poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma i sociodemografskih karakteristika ispitanika, a rezultati istraživanja pokazali su da, unatoč slabije izraženom interesu za teme iz područja interkulturalizma, studenti posjeduju osnovne informacije o interkulturalizmu, pri čemu njegove temeljne vrijednosti procjenjuju s većom ili manjom sigurnošću, a njihovo poznavanje kreće se u okvirima osnovnih načela interkulturalnog odgoja i obrazovanja, utemeljenih na ravnopravnom prihvaćanju kulturno različitih pojedinaca i skupina, prihvaćanju različitosti kao izvora učenja, izbjegavanju etnocentrizma i nacionalizma, suprotstavljanju svim oblicima diskriminacije, rasizma i ksenofobije, poticanju tolerancije prema kulturno drugačijima, smanjenju stereotipa i predrasuda te na razvijanju interkulturalnog odgoja i obrazovanja kao procesa suradnje, stvaranja zajedničkih vrijednosti i međusobnog obogaćivanja utemeljenoga na doživljaju različitosti kao prilike za učenje.

S obzirom na slabije izražen interes studenata za teme iz područja interkulturalizma, potrebno je naglasiti potrebu sustavnog motiviranja za interkulturalne sadržaje, ponajprije zbog činjenice da mladost predstavlja osjetljivo doba kada pojedinac tek oblikuje vlastite stavove, vrijednosti i vrijednosne orijentacije te je podložan raznovrsnim utjecajima i manipulacijama. Osim o intenzitetu i rasprostranjenosti interkulturalnih sadržaja u okviru postojećih studijskih programa, potrebno je pritom razmišljati i o učinkovitosti postojećih nastavnih metoda koje se primjenjuju za prenošenje takvih sadržaja. S obzirom na to da metodički pristup obradi interkulturalnih sadržaja u značajnoj mjeri utječe na učinkovitost procesa poučavanja, ali i na motivaciju za sudjelovanje u nastavnim aktivnostima, dio konkretnih aktivnosti potrebno je usmjeriti prema uvođenju raznovrsnih interaktivnih metoda i strategija poučavanja koje bi omogućile usvajanje takvih sadržaja na konkretnim primjerima koji su relevantni za stvarne životne interkulturalne situacije.

Literatura

1. Bedeković, V. (2011.): *Interkulturalne kompetencije nastavnika*, doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
2. Bedeković, V., Ravlić, Ž. (2011.): Položaj žena na u rukovodećim strukturama službi jedinica lokalne uprave i područne (regionalne) samouprave na primjeru Virovitičko podravske županije. *Praktični menadžement Vol. II (2)*: 7-14.
3. Gidens, A. (2007.): *Sociologija*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
4. Haralambos, M. (1989.): *Uvod u sociologiju*, Zagreb: Globus.
5. Hrvatić, N. (2007.): Interkulturalna pedagogija: nove paradigme, u: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str. 41-58.
6. Jund, A. (2010.): Towards Pedagogy of Intercultural Understanding in Teaching English for Academic Purposes. *TESL-EJ The Electronic Journal for English as a Second or Foreign Language Vol. 14 (1)*: 1-13.
7. Mougnotte, A. (1995.): *Odgajati za demokraciju*, Zagreb: Educa.
8. Piršl, E., Diković, M., Pokrajac-Bulian, A. (2009.): *Intercultural Competence and Sensitivity from Students' Viewpoint*, u: Popov, N., Wolhuter, Ch., Leutwyler, B., Mihova, M., Ogunleye, J. (ur.), *Comparative Education and Teacher Training, Education Policy, School Leadership and Social Inclusion Vol. 8*, str. 363-368.
9. Piršl, E. (2011.): Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagoška istraživanja 8 (01)*: 53-70.
10. Portera, A. (2011.): Risposta pedagogica interculturale per la società complessa. *Pedagoška istraživanja 8 (01)*: 19-36.
11. Portera, A. (2008.): Intercultural education in Europe: epistemological and semantic aspects. *Intercultural education 19 (6)*: 481-491.
12. Previšić, V. (2007.): *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, u: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo (XV-XXIV).

Vesna Bedeković*

La conoscenza dei precetti di base dell'interculturalismo nel contesto della formazione e dell'educazione interculturali

UDC 004.738.5:371
Articolo compilativoRicevuto: 9.5.2012
Accettato per la stampa: 20.8.2012

Riassunto: *L'interculturalismo come concetto contemporaneo, aperto a continue sollecitazioni e vicino ai mutamenti che la società moderna affronta (segnata com'è dalle migrazioni al livello globale e dagli incontri tra appartenenti alle varie culture, religioni, lingue e visioni del mondo) basa la sua applicazione su alcuni precetti base e sulla promozione di alcuni suoi valori fondamentali tra i quali l'educazione occupa un posto di rilievo. I risultati della ricerca empirica eseguita su un campione di 1320 studenti di livello triennale, magistrale e dottorale (area pedagogica) delle università in Croazia, Federazione BiH, Serbia e Slovacchia indicano un legame importante al livello statistico tra il grado di conoscenza dei valori base dell'interculturalismo e le caratteristiche sociodemografiche degli intervistati. In generale, gli intervistati possiedono le conoscenze base legate ai valori fondamentali dell'interculturalismo tra cui soprattutto i valori legati agli insegnamenti derivati dall'educazione e dalla formazione interculturali incentrati sull'uguaglianza e sull'accettazione degli individui provenienti da culture e da etnie diverse, abolizione dell'etnocentrismo e di ogni forma di discriminazione, di razzismo e xenofobia, riduzione degli stereotipi e dei pregiudizi nonché sullo sviluppo dell'educazione e la formazione interculturali, sulla creazione dei valori condivisi e sull'arricchimento reciproco che vede la differenza come l'occasione per imparare.*

Parole chiave: *diversità, interculturalismo, i precetti dell'interculturalismo, valori fondamentali dell'interculturalismo.*

* dr. sc. Vesna Bedeković
Visoka škola za
menadžment u turizmu
i informatici u Virovitici
Matije Gupca 78
33 000 Virovitica
dekan@vsmti.hr

* Vesna Bedekovic, Ph.D.
College of Management in
Tourism and IT in
Virovitica
Matije Gupca 78
33 000 Virovitica
dekan@vsmti.hr

* dr. sc. Vesna Bedeković
Scuola alta per il management
nel turismo e nell'informatica –
Virovitica
Via Matija Gubec 78
33000 Virovitica
dekan@vsmti.hr